

вити й факти трансферу, однак гарантувати абсолютну достовірність такий аналіз не може через те, що помилки можуть виникнути як під впливом ІМ1, так і під впливом самої ІМ2 (внутрішньомовної інтерференції) [3; 4; 7].

Все вище зауважене щодо користі урахування ІМ1 у процесі навчання ІМ2 (свідомого й вмотивованого вивчення ІМ1 як першої спеціальності,

тривалості вивчення ІМ1, наявного у студентів лінгвістичного та навчального досвіду в ІМ1) дають нам змогу вважати ІМ1 мовою-джерелом позитивного перенесення та інтерференції.

Перспективою подальшого дослідження в цьому напрямі є порівняння мовних явищ НМ і АМ та визначення опор для трансферу й об'єктів інтерференції.

ДЖЕРЕЛА

1. *Барышников Н.В.* Методика обучения второму иностранному языку в школе / Н.В. Барышников. — М.: Просвещение, 2003. — 159 с.
2. *Бим И.Л.* Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского): учеб. пособ. / И.Л. Бим. — Обнинск: Титул, 2001. — 48 с.
3. *Лapidус Б.А.* Обучение второму иностранному языку как специальности: учеб. пособ. / Б.А. Лапидус. — М.: Высш. шк., 1980. — 173 с.
4. *Маркосян А.С.* Очерки теории овладения вторым языком / А.С. Маркосян. — М.: УМК «Психология», 2004. — 384 с.
5. *Реутов Н.И.* Методика обучения языковому материалу немецкого языка как второго иностранного на базе английского на начальном этапе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Реутов Николай Иванович. — К., 1986. — 222 с.
6. *Чичерина Н.Н.* Особенности обучения грамматике немецкого языка как второго иностранного в старших классах средней школы (при первом английском языке): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Чичерина Надежда Николаевна. — М., 1997. — 199 с.
7. *Щепилова А.В.* Коммуникативно-когнитивный подход к обучению французскому языку как второму иностранному / А.В. Щепилова. — М.: ГОМЦ «Школьная книга», 2003. — 485 с.

УДК: 373.5.015.31:7]:004.032.6(043.3)

О.В. Базелюк,

*науковий співробітник лабораторії естетичного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПОЛІХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Сучасне соціокультурне середовище характеризується насиченістю, інтенсивністю та багатоканальністю впливів на людину. Розмаїття і поляризованість цінностей сучасного українського суспільства створює як багаті можливості, так і проблеми для розвитку особистості у культурному середовищі й освіті. Для всебічного розвитку і самореалізації кожної особистості потрібне створення відповідних умов, що висуває нові вимоги до діяльності педагогічних систем і процесів. У зв'язку з цим виявлення умов, що забезпечують розвиток особистості, є одним з найважливіших завдань педагогічних досліджень.

Проблема педагогічних умов була і є предметом досліджень відомих науковців. Розглядаючи це поняття, вчені дотримуються різних позицій. На думку одних, педагогічні умови є сукупністю засобів педагогічного впливу (В. Андреев), іншої точки зору дотримуються ті, хто акцентує увагу на можливостях матеріально-просторового середовища (А. Найн). Так, у працях В. Андреева,

А. Найна, Н. Яковлевої, Н. Іпполітової, М. Зверєвої, Б. Купріянова, С. Диніної та ін. наведено численні трактування терміна «педагогічні умови»:

— комплекс заходів, зміст, методи (прийоми) і організаційні форми навчання і виховання (В. Андреев) [1];

— сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань (А. Найн) [7, 44–49];

Аналіз позицій різних дослідників стосовно поняття «педагогічні умови» дав змогу Н. Іпполітовій та Н. Стерховій виокремити низку положень, важливих для розуміння цього феномена:

1) умови є елементом педагогічної системи (у тому числі і цілісного педагогічного процесу);

2) педагогічні умови відображають сукупність можливостей освітнього (цілеспрямовано конструйовані заходи впливу і взаємодії суб'єктів освіти: зміст, методи, прийоми, форми навчання і виховання, програмно-методичне оснащення

освітнього процесу) та матеріально-просторового (навчальне та технічне обладнання, природно-просторове оточення освітньої установи тощо) середовища, позитивно чи негативно впливають на його функціонування;

3) у структурі педагогічних умов присутні як внутрішні (що забезпечують вплив на розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу), так і зовнішні (які сприяють формуванню процесуальної складової системи) елементи;

4) реалізація правильно обраних педагогічних умов забезпечує розвиток і ефективність функціонування педагогічної системи [6, 8–14].

Таким чином, педагогічні умови розглядаються як один з компонентів педагогічної системи, що відображає сукупність можливостей освітнього і матеріально-просторового середовища, які впливають на особистісний і процесуальний компоненти даної системи і забезпечують її ефективне функціонування і розвиток.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов як складових системи поліхудожнього виховання старших підлітків.

У «Філософському енциклопедичному словнику» умова розглядається як «сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин тощо), необхідних для виникнення чи існування зміни даного об'єкта (що зумовлюється)» [11, 286].

Отже, з філософської точки зору умови — це фактори, завдяки яким річ або процес виникає й існує.

У «Радянському енциклопедичному словнику» поняття «умова» розглядається як «сукупність чинників, що впливають на кого-небудь, що-небудь, що створюють середовище, в якому відбувається щось. Умова характеризує постійні чинники суспільного, побутового та іншого оточення» [10, 625]. У «Словнику з освіти і педагогіки», виданому в Росії за редакцією В. Полонського, умови визначаються як сукупність природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх змінних, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, її поведінку, виховання, навчання та формування особистості [9, 36].

Отже, з наведених вище визначень випливає те, що поняття «умови» розглядають як обставини, що створюють середовище, в якому відбуваються зміни кого-небудь або чого-небудь.

Поняття «педагогічна умова» В. Андреев [2] визначає як обставину педагогічного процесу, яка виступає результатом цілеспрямованого відбору, конструювання, моделювання і використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організованих форм навчання для досягнення поставлених цілей.

Відтак можна стверджувати, що педагогічні умови — це обставини або штучно створені (змодельовані) ситуації, що сприяють процесу поліхудожнього виховання старших підлітків. Пра-

вильно визначені, науково обґрунтовані та ефективно реалізовані у процесі поліхудожнього виховання старших підлітків педагогічні умови, на нашу думку, сприятимуть розвитку художньо-естетичних, творчих якостей особистості.

Чільне місце у сучасному педагогічному процесі посідають мультимедійні засоби, які також вважаємо за доцільне включити у систему визначених нами педагогічних умов. Отже, розглянемо комплекс педагогічних умов нашого дослідження більш детально. Для поліхудожнього виховання старших підлітків за допомогою мультимедійних засобів важливим є особистісно орієнтований підхід, достатньо висвітлений у науковій літературі.

Особистісно орієнтоване виховання — це виховання у людини переживань (активних пристрастей внутрішніх дій) стосовно світу людей і світу природи, позаяк тільки емоційно пережите особистістю стає ціннісно-смісловим надбанням. Переживаючи смисли життєвих явищ, особистість освоює соціокультурний світ. За І. Бехом, саме у просторі переживань відбувається саморозвиток і самовизначення людини як особистості [4].

Особистісно орієнтований підхід у поліхудожньому вихованні передбачає цілеспрямований і планомірний розвиток потреби старших підлітків у спілкуванні з різними видами мистецтва. Використання різних видів мистецтва у їх взаємодії розширює можливості асоціативної діяльності свідомості, що активізує уяву, процес мислення, поглиблює розуміння художнього образу. Художній образ при залученні різних видів мистецтв набуває нової якості як за змістом, так і за формою, що посилює його дію.

Сукупність окремих видів мистецтва та їх взаємодія сприятимуть, на нашу думку, вихованню багатогранної особистості. Ознайомлення старших підлітків з різними видами мистецтва оптимізує їхні творчі здібності, розвине фантазію, уяву, інтелект, тобто допоможе сформувати універсальні людські здібності. Такий підхід сприяє цілеспрямованому розвитку поліхудожніх якостей особистості.

Планомірне залучення старших підлітків до різних видів мистецтва передбачає урочну (курс «Художня культура», елективний курс «Мультимедійна художня творчість») та позаурочну (заплановані виховні заходи тощо) поліхудожню діяльність, що сприяє розвитку їхніх потреб у спілкуванні з різними видами мистецтва та самостійної творчості за допомогою мультимедійних засобів. На нашу думку, зміна характеру діяльності суттєво впливає на зміну позиції учня: від споживача творів мистецтва до активної, творчої позиції діяча, творця культури.

Перша умова, пов'язана з реалізацією моделі поліхудожнього виховання старших підлітків мультимедійними засобами, містить цільовий, змістовний, процесуальний і результативний компоненти.

З огляду на мінімальний обсяг годин, що виділяється навчальним планом у 9 класі на базові предмети освітніх галузей «Естетична культура» та «Технології» (по 1 год на тиждень), а також враховуючи домінування у навчальних програмах з «Художньої культури» та «Інформатики» знань теоретичного характеру, виникає потреба у розширенні можливостей цих предметів для практичної художньо-творчої діяльності учнів та поліхудожнього виховання з використанням мультимедійних засобів.

З цією метою Л. Масол та О. Базелюком розроблено елективний курс «Мультимедійна художня творчість» для 9 класу, покликаний посилити навчально-виховний вплив, допомогти старшим підліткам опанувати творчі, мистецькі можливості сучасних мультимедійних засобів. Курс побудовано на ідеї інтеграції елементів змісту предметів «Художня культура» та «Інформатика», адже природа мультимедійних засобів, які поєднують різні види інформації (текстову, графічну, звукову), дидактично споріднена інтегрованому курсу «Художня культура». В основу змісту елективного курсу покладено культурологічний і діяльнісний підходи: перший зумовлює ознайомлення з мистецькими цінностями в широкому соціокультурному контексті на основі «діалогу культур», а другий передбачає трактування освітніх результатів як комплексу набутих знань і вмій, які дають змогу учням застосовувати їх у власній мультимедійній творчості (створення слайд-шоу, слайд-фільмів, аудіо- та відеофрагментів тощо) в контексті змісту курсу «Художня культура».

Використання мультимедійних засобів є ключовим для запропонованого курсу, оскільки вони мають значні переваги над традиційними. Їх «багатосередовищність» забезпечує різноманітність форм подання художньо-мистецького матеріалу, впливає на організацію поліхудожнього виховання старших підлітків з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей, встановлює зворотний зв'язок між мультимедійними засобами і суб'єктами поліхудожнього виховного процесу, що дає можливість коригувати взаємодію зовнішніх (на організаційному рівні) та внутрішніх (на рівні особистості) процесів і факторів активізації пізнавальної, художньо-творчої діяльності.

Відтак другу педагогічну умову нашого дослідження ми визначаємо як особистісно орієнтоване планомірне залучення учнів до різних видів мистецтв у їх взаємодії (курс «Художня культура», елективний курс «Мультимедійна художня творчість»).

Успішна реалізація визначених вище педагогічних умов істотно залежить від детального проектування виховного процесу з усіма його компонентами (змістом, процесом, навчально-виховними засобами), тобто необхідно перевести його на технологічну основу, яка значно активізує процес поліхудожнього виховання старших підлітків мультимедійними засобами.

Сучасний виховний процес передбачає використання особистісно орієнтованих педагогічних технологій, які дають змогу вчителям звести до мінімуму експромти в практичній діяльності. «Педагогічний енциклопедичний словник» визначає педагогічну технологію як сукупність засобів та методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання та виховання, які дають змогу успішно досягати визначених освітніх цілей [8, 191].

Розглядаючи педагогічну технологію як систему, С. Сисоєва, виокремлює у ній такі компоненти: 1) науковий, що розробляє мету і зміст; 2) процесуально-описовий, котрий описує алгоритм процесу; 3) процесуально-діючий, який забезпечує безпосереднє здійснення педагогічного процесу.

Визначаючи виховну технологію, ми будемо спиратися на формулювання І. Беха, який розуміє її як науково-обґрунтований засіб, що містить необхідні й достатні умови для розвитку та реалізації особистісного потенціалу вихованця, свідомого залучення його до системи вироблених людством цінностей [3, 94–95.]. Основна ідея технологічного підходу в освіті полягає у детальному проектуванні педагогічного процесу з усіма його складовими компонентами (змістом, процесом виховання, навчально-виховними засобами) таким чином, щоб гарантовано отримати бажаний, прогнозований результат.

Сучасний підхід вимагає створення педагогом моделі організації виховного процесу з послідовною орієнтацією на певну систему цілей, доцільну послідовність у їх досягненні та на психологічно виважену гуманістичну суб'єкт-суб'єктну взаємодію. І. Бех вважає, що при такому підході доцільно говорити про особистісно орієнтовану педагогічну технологію.

Мультимедійні засоби, що входять до складу запропонованої технології, покликані посилити виховний вплив, полегшити засвоєння навчального матеріалу учнями. Крім того, вивчення матеріалу на основі взаємодії різних видів мистецтва сприятиме удосконаленню естетичного ідеалу, оскільки увага концентрується на інтегративності та спільності законів мистецтва, що забезпечить досягнення поставленої мети.

Особливого значення у технології поліхудожнього виховання старших підлітків мультимедійними засобами набуває емоційна насиченість навчально-виховного процесу, тобто активне використання у навчально-виховних завданнях спеціального набору мультимедійних засобів, спеціально спрямованих на посилення емоційної складової, почуття насолоди від спілкування з різноманітними творами мистецтва та від власної участі у процесі колективної чи особистої творчості. Технологія поліхудожнього виховання старших підлітків мультимедійними засобами передбачає організацію

взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу на засадах діалогу та співробітництва.

Отже, третю педагогічну умову ми визначаємо як впровадження у навчально-виховний процес технології поліхудожнього виховання старших підлітків мультимедійними засобами.

Для процесу поліхудожнього виховання важливим є формування в учнів навичок самостійної художньої творчої діяльності, що посилює мотивацію та дає змогу шляхом набуття власного мистецького досвіду зрозуміти витоки різних видів такої діяльності, сформулювати емоційно-образне мислення.

Загальновідомо, що поліхудожня діяльність — це діяльність, у процесі якої створюється і сприймається твір мистецтва. Вона характеризується включенням особистості у різновиди індивідуальної та колективної творчості на основі багатоманітних форм мистецької взаємодії, що стимулює вияв здатності бути естетично виразним і компетентним. У процесі поліхудожньої діяльності старші підлітки використовують такі естетичні категорії, як: художній образ, настрій, ритм, контраст, пропорційність тощо.

Поліхудожнє виховання орієнтоване не стільки на обдарованих дітей, скільки на кожного бажаного, для кого мистецтво є засобом самовираження відповідно до індивідуальних здібностей і потреб. Щоб налаштувати старших підлітків на створення виразного художнього образу, необхідно максимально пробудити їхню фантазію, викликати широку гаму різноманітних емоцій. Цьому слугує розвиток асоціативно-образного мислення шляхом залучення аналогій, метафор, асоціацій на основі полісенсорного сприйняття. У процесі поліхудожньої діяльності відбувається народження і творення полісенсорних художніх образів [5, 27].

Четвертою педагогічною умовою ми визначаємо поліхудожню діяльність старших підлітків з використанням мультимедійних засобів на основі власного художньо-мистецького досвіду та досвіду вирішення творчих завдань.

Педагогічна практика вказує на те, що жоден із засобів виховання окремо не може вирішити поставлених виховних завдань, не є винятком і мультимедійні засоби. Тому в навчально-виховному процесі виникає необхідність поєднання елементів системи засобів виховання один з одним, точно підібраний набір яких забезпечує найбільшу ефективність процесу. Саме тому ми пропонуємо поєднати мультимедійні засоби з традиційними, що сприятиме забезпеченню високого рівня поліхудожньої вихованості старших підлітків.

П'ятою педагогічною умовою ми визначаємо інтеграцію мультимедійних засобів з традиційними навчально-виховними.

Вищевикладене дає змогу констатувати, що виокремлений нами на основі теоретичного аналізу наукових джерел та педагогічної практики комплекс педагогічних умов здатен забезпечити високий рівень поліхудожньої вихованості старших підлітків та сприяти удосконаленню навчально-виховного процесу. Запропоновані педагогічні умови є важливою частиною системи поліхудожнього виховання старших підлітків, а їх набір дає можливість ефективно реалізовувати технологію поліхудожнього виховання мультимедійними засобами.

Перспективним вважаємо подальше розроблення проблеми педагогічних умов формування креативного та критичного мислення старших підлітків мультимедійними засобами, розвитку творчого потенціалу та дослідницьких умінь учнів у процесі поліхудожнього виховання тощо.

ДЖЕРЕЛА

1. Андреев В.И. Опыт компьютерной диагностики творческих способностей / В.И. Андреев, Г.В. Здебская, О.Б. Харченко и др. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1989. — 140 с.
2. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. — Казань : Изд-во КГУ, 1988. — 238 с.
3. Бех І.Д. Виховна технологія / І.Д. Бех // Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень ; АПН України. — К. : Юринком Інтер, 2008. — С. 94–95.
4. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади // Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. — Кн. 2. — К. : Либідь, 2003. — 344 с.
5. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления : пер. с англ. Н.М. Никольской. — М. : Совершенство, 1997. — 208 с.
6. Итполитова Н. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация / Professional Education. — 2012. — № 1. — С. 8–14.
7. Найн А.Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований / А.Я. Найн // Педагогика. — 1995. — № 5. — С. 44–49.
8. Педагогический энциклопедический словарь / глав. ред. Б.М. Бим-Бад. — М. : Большая российская энциклопедия, 2009. — 528 с.
9. Словарь по образованию и педагогике / под ред. В.М. Полонского. — М. : Высш. шк., 2004. — 511 с.
10. Советский энциклопедический словарь. — М. : Сов. энциклопедия, 1991. — 1600 с.
11. Філософський енциклопедичний словник. — К. : Абрис, 2002. — 742 с.

Рецензент: Морін О.Л., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.